

Feltarbeid i Grimsdalen 2010

I perioden 5.–16. juni og 4.–7. september 2010 ble det gjennomført flerfaglig feltarbeid av Kulturhistorisk museum og Naturhistorisk museum, begge Universitetet i Oslo, og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU):

- Arkeologiske undersøkelser av fangstgroper, hustuffer og fossile dyrkningsspor.
- Slutføring av bygningsregistreringene som inngår i miljøovervåkingskomponenten, samt gjennomførte intervjuer med kommunale saksbehandlere og brukere i dalen.
- Kontrollregistrering av laserskanning.
- Innsamling av overflatepollen i områder rundt lokaliteter hvor myrsøyler for pollenanalyse ble tatt ut i 2009.
- Botaniske registreringer.
- Inventering av moser.

DYLAN – Arkeologiske undersøkelser i Grimsdalen og Haverdalen 2010

Tollefshaugen med Rondane i bakgrunnen. Foto: KHM.

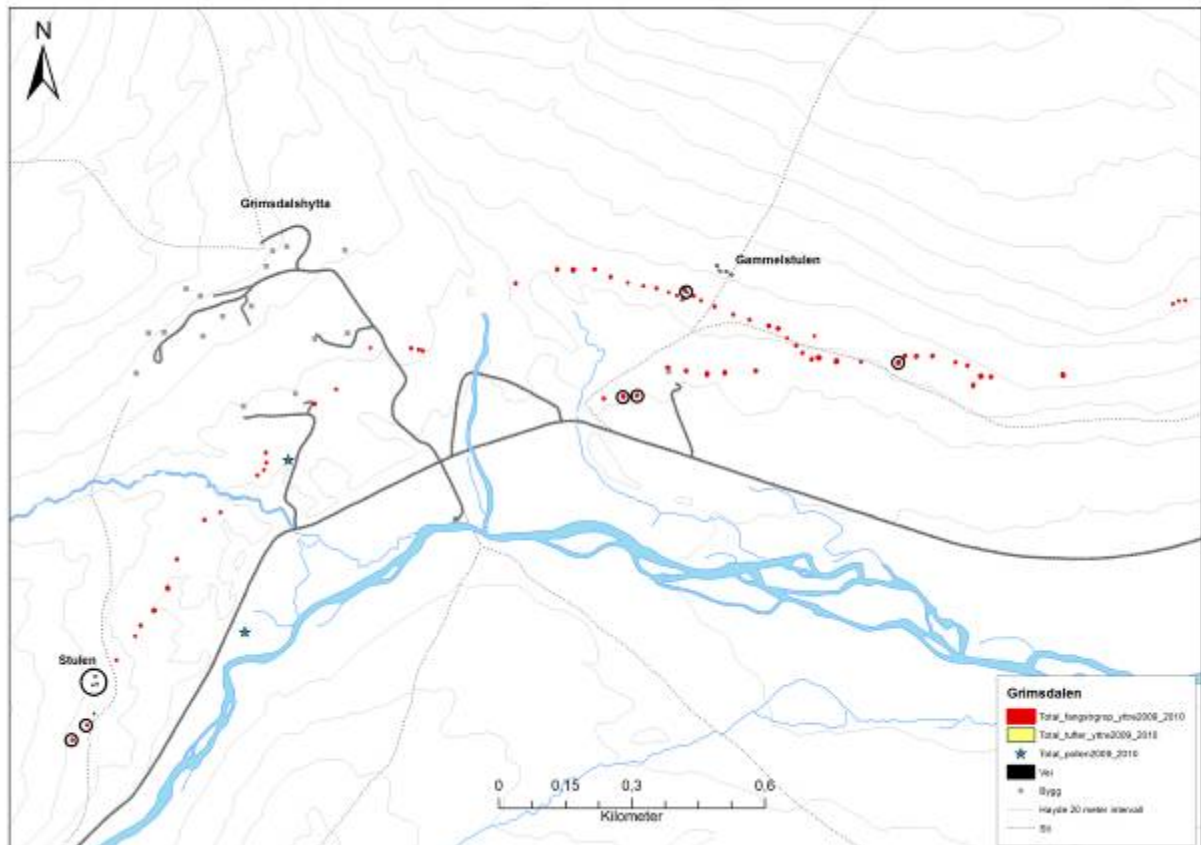
Kulturhistorisk museum gjennomførte arkeologiske undersøkelser i området rundt Grimsdalshytta/Bjørngardsetra og ved Haverdalssetra i juli 2010. Fem fangstgroper for rein, fire hustufter og fossile åkerspor ble undersøkt ved Grimsdalshytta, og en fangstgrop og fossile åkerspor ble undersøkt i Haverdalen.

Undersøkelsene var en fortsettelse av arbeidet som ble startet opp i 2009. Da ble blant annet tre fangstgroper for rein i et system bestående av minst 50 groper og en hustuft på en nedlagt setervoll, Gammelstulen, undersøkt ved Grimsdalshytta. Resultatene viser at fangstgropene ble anlagt i yngre bronsealder og gikk ut av bruk rundt Kristi fødsel. Utgravningen av hustufta på Gammelstulen indikerer at seterdrifta ble etablert i sein middelalder og i løpet av 1700-tallet går setra ut av bruk. I 2009 ble det ved Haverdalssetra tatt ut en myrsøyle for vegetasjonshistorisk undersøkelse. Pollenanlysen viser at det har foregått korndyrkning over en lengre periode, trolig allerede fra 600-tallet.

Gjennom årets undersøkelser ønsket vi å belyse:

- Var hele fangstgropssystemet ved Grimsdalshytta i bruk samtidig?
- Når var fangstgropssystemet ved Haverdalssetra i bruk – samtidig med systemet i Grimsdalen eller seinere?

- Den undersøkte hustufta på Gammelstulen tilhører én av to samlinger med til sammen seks hustufter. Ble den andre samlingen med bygninger anlagt samtidig med hustufta undersøkt i 2009?
- Et annet område med hustufter er "Stulen". I følge tradisjon og stedsnavn antas det at hustuftene kan relateres til en forlatt seter, slik som Gammelstulen. Tuftene ligger ved den vestre enden av det store fangstgropsystemet. Har bygningene tilhørt en seter og når var de i bruk? Eller kan bygningene knyttes til fangst av rein?
- Resultatene fra pollenanalysen av myrsøylen ved Haverdalssetra viste dyrking av korn fra overgangen til yngre jernalder. Var det mulig å påvise fossile åkre?

Kart over området rundt Grimsdalshytta hvor det ble utført arkeologiske utgravninger. Kulturminner avmerket med sirkel ble undersøkt i 2010. Kart: KHM.

FANGSTGROPER FOR REIN

To av de undersøkte fangstgroperne (fangstgrop 4 og 5) ligger i en rekke på fire groper. Rekken ligger nedenfor hovedsystemet og utgjør et mulig "tilleggssystem" til dette. Ingen indre konstruksjonsrester ble påvist ved utgravningen, men de har trolig hatt en indre trekonstruksjon.

Fangstgrop 4 før og etter utgravning. Foto: KHM.

Den østligste undersøkte fangstgropa (fangstgrop 6) i det store fangstgropsystemet var gravd ned i skifrig fjell, og har derfor bevart den opprinnelige kasseformen. En lang steinhelle som har ligget på toppen av vollen for å hindre reinen i å komme opp var sklidt ned i gropa.

Fangstgrop 6 før og etter utgravning. Foto: KHM.

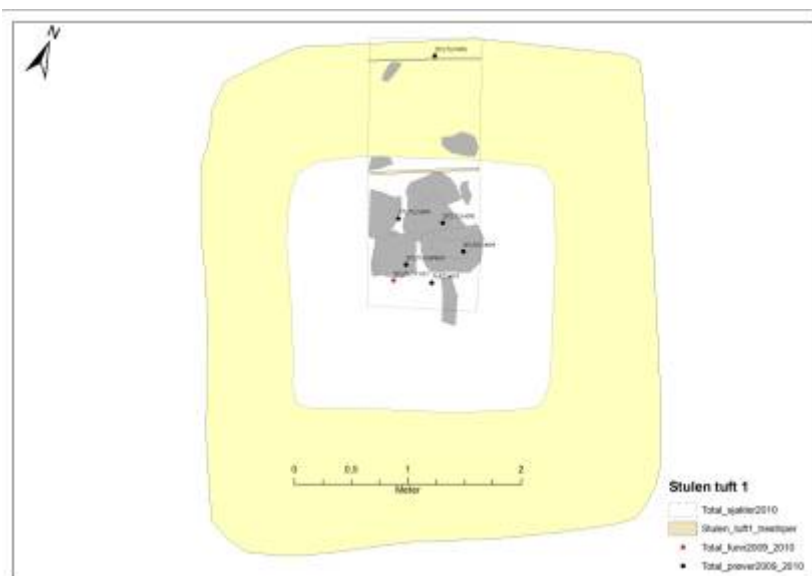
STULEN – HUSTUFTER

Stulen er et område hvor det er registrert fem hustufter. De to vestligste fangstgropene i det store fangstgropsystemet ligger like ved tuftene. På grunn av navnet er det antatt at det har vært en seter her. I følge lokal tradisjon skal Stulen/setra være flyttet til dagens Bjørnsgardseter. Tre av hustuftene (hustuft 1, 3 og 4) og to fangstgroper ble undersøkt.

Stulen. På toppen av høgdedraget ligger det tre hustufter. Foto: KHM.

Den ene av hustuftene (hustuft 1) var tydelig markert i terrenget med jordvoller før utgravning. Undersøkelsen viste at jordvollen har ligget på innsiden av veggen, og har utgjort fyllmasse i en trebenk. Bygningen har hatt en midtåre bygd opp av store og mindre steinheller.

Plantegning av hustuft 1 og bilde av ildstedet i tufta under utgravning. Foto & tegning: KHM.

FOSSIL ÅKER

Pollenanalysen av en myrsøyle tatt ved Haverdalssetra i 2009 viser at det har foregått korndyrkning over en lengre periode, trolig fra 600-tallet. Det er påvist korn av bygg og havre. I en grøft inne på setervollen framkom en profil med et eldre åkerlag.

Det eldre åkerlaget ses som en mørk stripe (et ca. 5 cm tykt lag med kullbiter) mellom lag med lys sand (utvaskningslag). Foto: KHM.

Jostein Bergstøl, Magne Samdal, Karl Kallhovd, Anne Sætren og Lil Gustafson ved en fangstgrop på Haverdalssetra. Foto: KHM.

Tekst: Kathrine Stene, KHM

DYLAN - Miljøovervåking av kulturminner – Feltarbeid Grimsdalen 2010

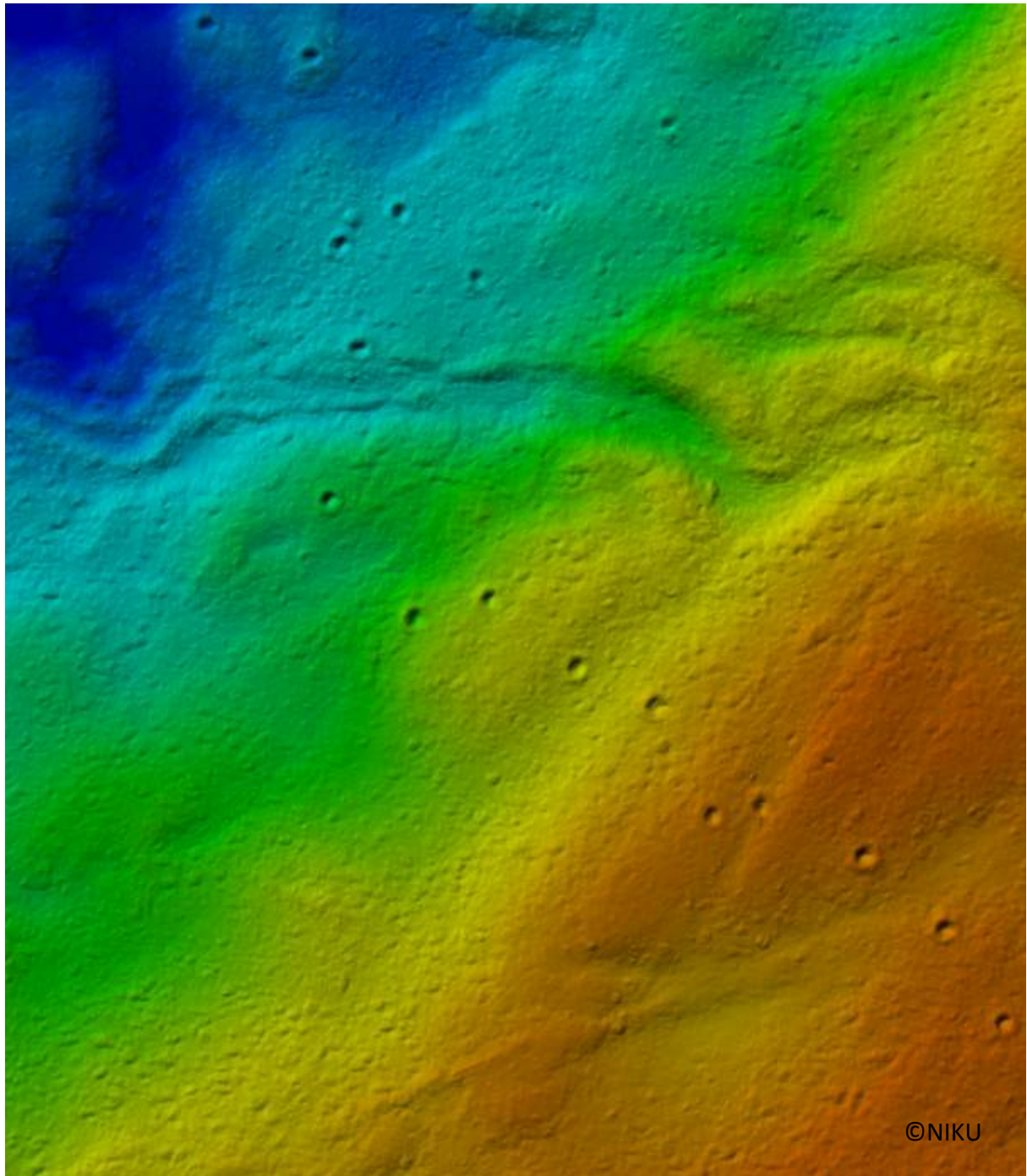
Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) sluttførte i løpet av feltsesongen 2010 sin datainnsamling knyttet til miljøovervåking av kulturminner i Grimsdalen. Status med hensyn til kunnskapsbaser for automatisk fredete kulturminner (fra før 1536) og kulturminner fra "nyere tid" er svært ulik, og har derfor vært gjennomført i form av to ulike metodiske tilnærminger. Luftbåren skanning ble blant annet benyttet både for å finne kulturminner som ikke tidligere er blitt registrert, men også for å hente inn helhetlige landskapsdata. Når det gjelder kulturminnene fra nyere tid, så er bygningene tilstandsvurdert ut fra SEFRAK-registreringene. I løpet av feltsesongen ble det også gjennomført en del intervjuer med brukere og forvaltere angående nåtidig bruk og endringer i manns minne, samt forvaltningsmessige utfordringer i framtida.

Helikopterskanning

Et ca. 35 km² stort område av Grimsdalen ble laserskannet fra helikopter sommeren 2010. Laserdataene ble brukt til å lage en detaljert tre-dimensjonal landskapsmodell som dannet grunnlaget for en digital analyse og tolkning av landskapet med tanke på å finne kulturminner som ikke var registrert fra før. Skanningen ble også foretatt for å skaffe et godt utgangspunkt for et fjernmålingsbasert miljøovervåkingsprogram.

Ved analyse- og tolkningsarbeidet som foregikk på pc-skjerm ble det funnet sikre anomalier som viser de kjente fangstanleggene, tuftene osv i området. I tillegg ble det påvist en del anomalier som vi var usikre på i forhold til om de representerte kulturminner – og i så fall hvilken type kulturminne. Det var derfor nødvendig med en sjekk i felt som ble gjennomført i september 2010 som et samarbeid mellom NIKU og Kulturhistorisk Museum. Ved denne feltsjekken ble det funnet flere automatisk fredete kulturminner som ikke var registrert fra før; både fangstgroper og tufter. I tillegg viste mange av anomaliene seg å stamme fra driften ved Folldal Gruver som pågikk mer eller mindre sammenhengende fra midten av 1700-tallet til slutten av 1960-tallet. Letingen etter kobber og andre metaller har etterlatt seg mange spor i terrenget i form av skjerp, tufter, steintipper og lignende som finnes over et stort område. Mange av disse er synlige på den digitale terrengmodellen.

I tillegg til å være et grunnlag for å påvise hittil ukjente kulturminner er det også et mål å utrede hvordan laserskanning kan danne grunnlag for miljøovervåking av landskapsvernområder som rommer både natur- og kulturkvaliteter. For å kunne følge med på utviklingen i et verneområde som det i Grimsdalen er det behov for miljøovervåking - en kartlegging av endringer i landskapsbruken, av vegetasjonen, av bygningsmassen og av tilstanden til kulturminner og kulturmiljøer.

En digital terrengmodell som viser et utsnitt av fangstgropsystemet i Grimsdalen. En slik høyoppløslig modell egner seg godt som grunnlag for kartlegging av kulturminner og til å overvåke endringer på kulturminne-, kulturmiljø og landskapsnivå.

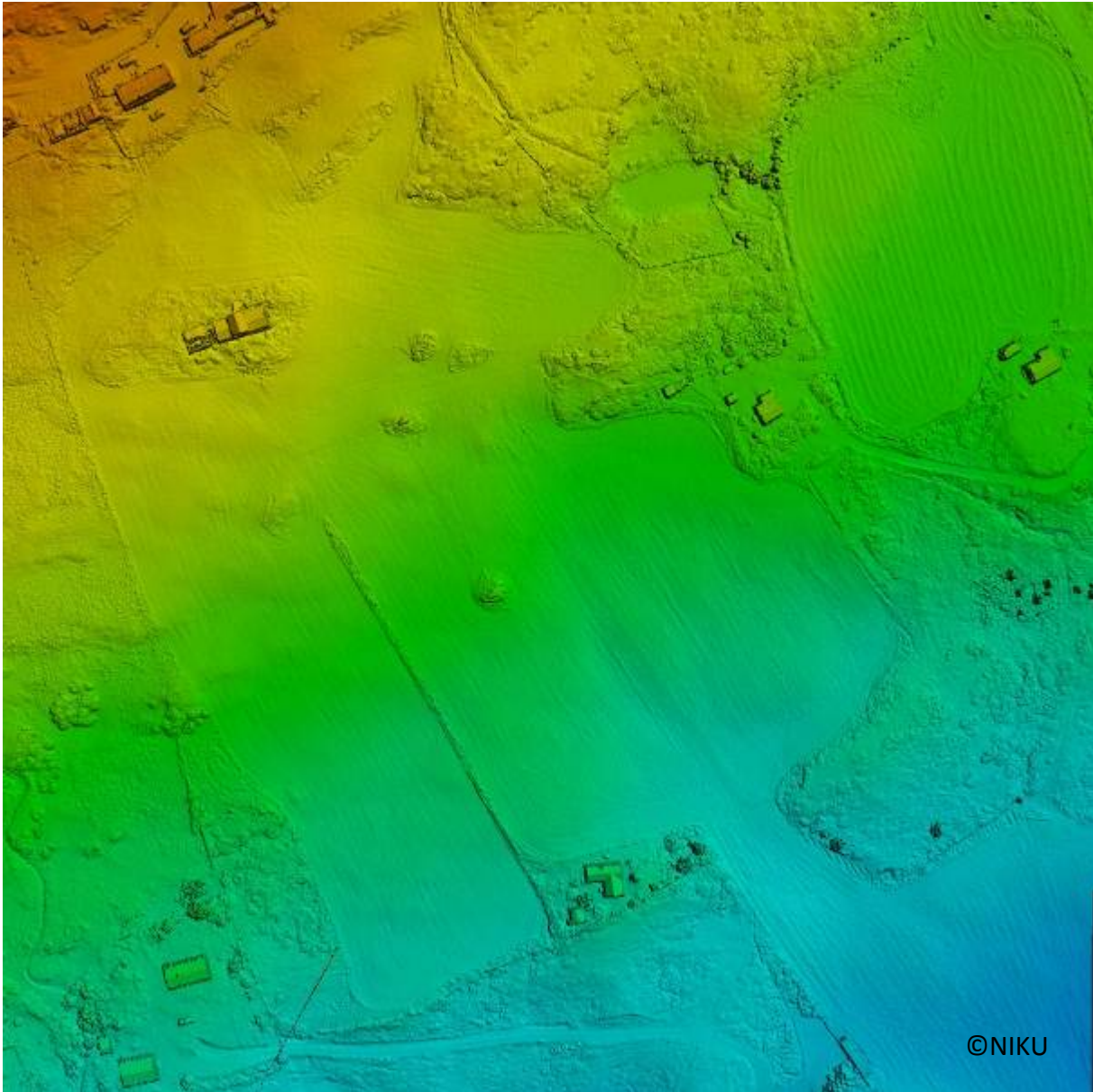
Rydningsrøys i utkanten av Tollefshaugen. Birgitte Skar og Lill Gustafson. FOTO: Ole Risbøl, NIKU

Registrering av nyoppdaget fangstgrop. Birgitte Skar, Lil Gustafson, Kathrine Stene og Ole Risbøl. FOTO: Anne Sætren, NIKU

Registrering av skjerp. Ole Risbøl, NIKU, studerer den digitale terrengmodellen på en håndholdt felt-
pc. FOTO: Anne Sætren, NIKU.

En digital terrengmodell av Bjørnsgårdseter.

Tilstandsvurdering av bygninger

De store setergrendene i Grimsdalen er svært viktige elementer i dagens landskap, og en sentral del av bakgrunnen for at området ble vernet som landskapsvernområde. Det er derfor behov for kunnskap om tilstand og endringer i bygningsmassen i Grimsdalen. Ingen bygninger eller andre kulturminner fra etter 1536 er imidlertid fredet etter kulturminneloven, slik at det har vært nødvendig å ta utgangspunkt i andre typer data, så som SEFRAK.

Bjørnsgårdsetra er en av de store setergrendene i Grimsdalen, hvor også Turistforeningen hytte – Grimsdalshytta - ligger. FOTO: Anne Sætren, NIKU.

SEFRAK er en landsomfattende bygningsregistrering som ble gjennomført mellom 1975-1995. I Grimsdalen foregikk registreringene mellom 1978-82. Alle bygninger fra før 1900 ble fotografert, kartfestet og beskrevet på skjemaer. Kartfesting og noe informasjon er i dag tilgjengelig via Statens Kartverks digitale databaser, men dette gjelder ikke tilstandsvurderingen, fotografier og grunnplanskisser. Dette materialet er i dag arkivert på ulike steder, så arbeidet har også omfattet en del grunnleggende datainnsamling. SEFRAK-registreringene i Grimsdalen ble aldri kvalitetssikret, så en del av det metodiske arbeidet innebærer også en evaluering av de opprinnelige registreringene.

De opprinnelige SEFRAK-registreringene omfatter totalt 98 bygninger på setrene i Grimsdalen og Haverdalen. I feltsesongen 2009 ble tilstandsvurderingene av alle SEFRAK-registrerte bygninger påbegynt, og i løpet av feltsesongen 2010 ble dette arbeidet slutført.

Datainnsamlingen vil kunne gi svar på om kulturhistorisk viktig bebyggelse er truet av forfall eller andre forhold, og om dette har endret seg i løpet av de siste 30 årene. Det er også viktig å skaffe ny kunnskap om hvilke bygningstyper på setrene som eventuelt er mest utsatt for endringer.

Setervollen på Tollefshaugen har bevart flere løer i god teknisk tilstand. I løpet av 1980- og 90-tallet gjorde brukerne her en felles innsats for å sikre bygningene. FOTO: Anne Sætren, NIKU.

Endring i setring over tid er en viktig del av de kulturhistoriske forskningsspørsmålene i Grimsdalen. Her registreres grunnmurene etter et lite fjøs mellom Verkesæter og Bjørnsgårdseter. Innmålingen utføres av Magne Samdal, KHM, mens Kathrine Stene, KHM, sitter i en av de små kubåsene. FOTO: Anne Sætren, NIKU.